

EESTIVENELASTE KEELEOSKUS JA SUHTLEMISUUTLIKKUS

IVI PROOS

Eestis korraldatud rahvussuhete uuringud on näidanud, et eestlaste enamiku jaoks on integratsiooni mõiste seotud ennekõike muulaste eesti keele oskusega. Eesti keele oskus vähemalt suhtlemistasandil on eestlaste jaoks kriteeriumiks, mille alusel otsustatakse, kas Eestis elavad mitte-eestlased on valmis Eesti ühiskonda integreerumiseks. Samas aitab eesti keele oskus mitte-eestlastel tunda end Eestis kodusemalt. Eelkõige annab see neile parema lähteotsiooni tööturul ning enam võimalusi oma hariduse ja võimete rakendamiseks. Uuringud näitavad, et need on eesti keele õppimise kõige olulisemad motiivid.

1. Muutused mitte-eestlaste eesti keele oskuses

Käesolevas osas käsitleme mitte-eestlaste keeleoskuse muutusi kahe uuringu võrdlusena. Sama meetodika alusel hindasid muulased oma keeleoskust 1997. ja 2000. aastal. Hinnangud on esitatud mitte-eestlaste kodakondsusest lähtuvalt, mis annab diferentseeritud ja ülevaatliku pildi nende keeleoskusest.

Mitte-eestlaste eesti keele oskus

Hinnangud	(%-s)					
	Eesti kodanikud		Venemaa kodanikud		Kodakondsuseta	
	2000	1997	2000	1997	2000	1997
Saan aru eesti keeles suulisest kõnest						
• Hästi	47	42	7	6	8	11
• Keskmiselt	32	28	15	26	29	26
• Veidi	13	24	39	34	41	41
• Üldse mitte	8	6	39	34	22	22
Kokku	100	100	100	100	100	100
Oskan eesti keeles lugeda						
• Hästi	49	39	7	11	25	7
• Keskmiselt	31	23	17	19	22	24
• Veidi	13	29	30	24	29	40
• Üldse mitte	7	9	46	46	24	29
Kokku	100	100	100	100	100	100
Oskan eesti keeles kirjutada						
• Hästi	34	29	6	6	12	7
• Keskmiselt	31	25	12	20	24	22
• Veidi	26	33	26	22	31	34
• Üldse mitte	9	13	56	52	33	37
Kokku	100	100	100	100	100	100

(%-s)

Hinnangud	Eesti kodanikud		Venemaa kodanikud		Kodakondsuseta	
	2000	1997	2000	1997	2000	1997
Suudan eesti keeles suhelda						
• Hästi	39	38	6	5	4	5
• Keskmiselt	33	24	10	18	25	18
• Veidi	18	23	34	37	37	40
• Üldse mitte	10	15	50	40	34	37
Kokku	100	100	100	100	100	100

Arusaadavalt on Eesti kodakondsusega muulaste eesti keele oskus selgelt parem kui kodakondsuseta muulastel ja Eestis elavatel Venemaa kodanikel. See tendents on ühtviisi fikseeritav nii 2000. kui ka 1997. aastal läbiviidud uuringute põhjal. Siiski on ligi kümnendik Eesti kodakondsusega muulastest umbkeelsed, suutmata eesti keeles lugeda, kirjutada, ega kõnest aru saada. Viimase kolme aastaga on kõige enam paranenud Eesti kodakondsusega muulaste eesti keele oskus, kes on teistest aktiivsemad, töötavad sagedamini koos eestlastega ja suhtlevad eesti keeles sagedamini.

Kõige vähem on eesti keele oskajaid Venemaa kodanike seas. Pooled neist ei oska eesti keelt üldse ja vaid 16 % hindavad oma eesti keele oskust heaks või keskmiseks. Venemaa kodanikud on ainus mitte-eestlaste rühm, kelle eesti keele oskus on viimase kolme aastaga vähenenud. Seda võib põhjendada kõigepealt Eestis elavate Venemaa kodanike ealise struktuuriga. Nende hulgas on rohkesti vanemaid inimesi, kes suhtlevad vähe ja unustavad keele, mida nad võib olla aktiivses tööeas kasutasid. Teine põhjus tuleneb nende elukohast: Venemaa kodanikest elab suur osa Kirde-Eesti tööstuslinnade täielikult venekeelses keskkonnas, kus puuduvad võimalused ja ka vajadus eestikeelseks suhtlemiseks.

Positiivseks saab hinnata, et kodakondsuseta eestimaalaste eesti keele oskus on kolme viimase aastaga paranenud. Märkimisväärselt on paranenud just nende lugemisoskus eesti keeles. Samas ei suuda siiski ligi 2/3 nendest eesti keeles suhelda (34 % ei suuda üldse suhelda ja 37 % suhtleb veidi). Vähenenud eesti keele oskus suhtlustasandil ei võimalda kodakondsuseta muulastel konkureerida tööturul ja suurendab nende ebakindlust tuleviku suhtes.

Olulised erinevused mitte-eestlaste keeleoskuses tulenevad nende elukohast. Tallinna muulastest suudavad ligi pooled (48 %) suhelda eesti keeles hästi või keskmiselt ja vaid 16 % tallinlastest ei oska eesti keelt suhtlemistasemel üldse. Kõige umbkeelsem on Narva - Sillamäe telg. Nende kahe linna mitte-eestlastest ei suuda eesti keeles suhelda 66 % täiskasvanud elanikest, hästi või keskmiselt võivad eesti keeles suhelda vaid 13 % neist. Kohtla-Järve ja Jõhvi muulaste keeleoskus on kehvem kui tallinlastel, kuid parem narvalaste omast - veidi üle neljandiku (27 %) oskab suhtlustasandil keelt hästi või keskmiselt ja 31 % täiskasvanutest ei suuda eesti keeles üldse suhelda.

Mitte-eestlaste eesti keele õppe aktiivsust näitab see, kui paljud inimesed on pärast Eesti iseseisvumist oma eesti keele oskust üritanud parandada.

Keeleõppe aktiivsus

(%-s)

Kas olete oma vene (eesti) keele oskusi parandanud pärast Eesti iseseisvumist ?	Eestlased	Mitte-eestlased		
		Eesti kodanikud	Venemaa kodanikud	Kodakondsuseta
- Ei ole, valdan piisavalt	55	26	6	5
- Ei ole, ehkki ei valda piisavalt	35	24	69	49
- Jah, õppisin iseseisvalt	7	25	15	29
- Jah, käisin keelekursustel	...	22	13	21
- Jah, võtsin eratunde	1	11	1	5
- Jah, õppisin kõrgkoolis	3	8	2	2

Veergude summa ületab 100 %, sest vastajad võivad olla kasutanud mitmeid erinevaid võimalusi oma keeleoskuse parandamiseks.

Teiste eestimaalastega võrreldes on Eesti kodakondsusega mitte-eestlased oma eesti keele oskuse arendamisega pärast taasiseseisvumist tegelnud kõige tõsisemalt. Iseseisva õppimise ja keelekursustel õppimise osakaalud on Eesti kodakondsusega muulaste seas peaaegu võrdse tähtsusega. Iga kümnes kodakondsusega muulane on võtnud eesti keele eratunde. Venemaa kodakondsusega muulaste huvi oma eesti keele oskuse parandamise vastu on aga olnud minimaalne. Üle 2/3 Venemaa kodanikest Eestis pole pärast Eesti taasiseseisvumist oma eesti keele oskust parandanud, kuigi nad eesti keelt enese hinnangu kohaselt piisavalt ei oska. Ka pooled kodakondsuseta muulased pole oma eesti keelt täiendanud. Eesti keele kursused on eestivenelastele üheks peamiseks keeleoskuse parandamise võimaluseks. Nendest muulastest, kes keelekursustel õppinud, on 38 % käinud ühel keelekursusel, 34 % on õppinud kahel kursusel ja 18 % käinud kolmel kursusel. Iga kümnes eestivenelane on käinud aga neljal või enamal eesti keele kursusel.

Eestlaste enamik oma vene keelt ei täienda - vaid iga kümnes on püüdnud seda teha. Enam kui pooled (55 %) eestlastest arvavad, et nende vene keele oskus on piisav ja neil pole vajadust oma keeleoskust parandada. Pisut enam kui kolmandik (35 %) täiskasvanud eestlastest peab oma vene keele oskust ebapiisavaks, kuid sellele vaatamata ei ole püüdnud seda parandada. Ilmselt on põhjus pragmaatiline, kuivõrd eestlastel puudub tööalane vajadus vene keelt paremini osata. Kuni Eesti ja Venemaa vahelised majandussuhted püsivad passiivsetena, pole ka eeldusi olukorra muutumiseks.

2. Keeleoskuse allikad

Üldhariduskoolist saadav eesti keele oskus on Eestis sündinud muulastele peamiseks keeleoskuse allikaks. Kas ka piisav heaks eesti keele valdamiseks, on iseküsimus. Palju sõltub sellest, millises keelekeskkonnas eestivenelased elavad ja kas neil on võimalusi kooli ajal ja ka pärast kooli lõpetamist aktiivseks suhtlemiseks eesti keeles. Järgnev tabel annab pildi sellest, missuguse tähendusega on muulaste jaoks erinevad eesti keele oskuse allikad.

Eesti keele oskuse olulisemad allikad

(%-s)

Keeleoskuse allikad	Kust pärineb praegune eesti keele oskus			Kõige olulisem eesti keele oskuse allikas		
	Ek** *	Vk**	K-ta*	Ek** *	Vk**	K-ta*
Üldhariduskooli tundidest	56	15	47	19	13	28
Olmesuhtlemisest	48	35	33	7	13	8
Sõprade, tuttavate, naabritega suhtlemisest	43	23	19	7	9	6
Töökaaslastega suhtlemisest	40	27	25	15	14	8
Keelekursustelt	28	12	22	12	5	8
Iseseisvast keeleõppest	24	16	24	4	5	7
Kodust, sugulastelt	23	2	6	12	1	3
Kõrgkoolist, ametikoolist	23	4	9	5	2	4
Lapsepõlvesõpradelt, koolikaaslastelt	21	3	9	4	2	1
Lugemisest	19	5	10	1	...	...
Mujalt	*	*	*	9	7	9
Raske öelda	*	*	*	5	29	18
Kokku	*	*	*	100	100	100

* K-ta - kodakondsuseta muulased

** Vk - Venemaa kodakondsusega muulased

*** Ek - Eesti kodakondsusega muulased

Vastajad hindasid oma keeleoskuse allikaid kahel viisil. Esmalt andsid hinnangu kõigile keeleoskuse allikatele, mida nad enda jaoks oluliseks pidasid (tabeli vasak pool). Kuna hinnata võis üheaegselt mitut erinevat keeleõppe allikat, siis vastuste protsentide summa on suurem kui 100 %. Teiseks valisid kõik vastajad ühe, nende jaoks kõige olulisema, eesti keele oskuse allika (tabeli parem pool). Kuna valida võis vaid ühe allika, siis on hinnangute summa tabeli paremas pooles 100 %.

Üldhariduskoolist saadav eesti keele oskus on domineeriv kõikide rühmade hinnangutes. Eriti tähtis on see kodakondsuseta muulaste jaoks. Tähtsuselt järgmine on töökaaslastega suhtlemine. Sealt saadud eesti keele oskus on Venemaa kodanike puhul isegi kõige olulisem keeleõppe allikas. See on ka mõistetav, sest Venemaa kodanikest on Eestis sündinute osakaal väiksem ja nad pole siin koolis käinud. Olmesuhtlemisest saadud eesti keele oskust tähtsustavad eelkõige Vene kodakondsusega ja kodakondsuseta muulased.

3. Võõrkeelte oskusest

Eesti keele oskuse kõrval muutub üha olulisemaks ka võõrkeelte oskus, sest väikeriigi majanduslik edu sõltub paljus väliskapitali osalusest. Ekspordile orienteeritud ja väliskapitalil baseeruv tootmine eeldab paratamatult ka aktiivsemat rahvusvahelist suhtlemist ja võõrkeelte oskust nii tööalaselt kui igapäevases elus.

Eestlaste ja mitte-eestlaste võõrkeelte oskus võrdlevalt

	(%-s)	
Võõrkeele oskus vähemalt suhtlemistasandil	Eestlased	Mitte-eestlased
- Inglise	41	27
- Soome	29	2
- Saksa	19	7
- Rootsi	2	...
- Muu keel	3	10
- Mitte ühtegi keelt	39	61

Tabelis toodud hinnangute summa ületab 100 %, sest osa inimesi valdab suhtlemistasandil mitut võõrkeelt.

Üldine tendents on, et eestlased oskavad võõrkeeli oluliselt paremini kui Eestis elavad muulased. Ühtegi võõrkeelt ei oska suhtlemistasandil 39 % eestlastest ja 61 % mitte-eestlastest. Ühelt poolt on see kultuuriliselt ja psühholoogiliselt mõistetav. Eestlaste kui väikerahva esindajate valmisolek suhelda teistes keeltes ja motivatsioon oma keeleoskuse parandamiseks on märksa suurem kui venekeelses keeleruumis viibijatel. Eestlaste praktilise keeleoskuse paranemisele on kindlasti kaasa aidanud viisavaba reisimise võimalus Euroopas ja mujal maailmas, mida aktiivselt kasutatakse. Eestis elavate kodakondsuseta muulaste ja Venemaa kodanike reisimisvõimalused on viisaprobleemide tõttu tunduvalt väiksemad. Sellest tulenevalt on neil ka vähem võimalusi võõrkeelseks suhtlemiseks.

Eesti kodakondsusega mitte-eestlased, kellel on eestlastega samasugused võimalused reisimiseks, on parema võõrkeelte oskusega kui ülejäänud muulaste rühmad. Inglise keele oskus suhtlemistasemel on 35 %, saksa keel 10 %, soome keel 2 % ja muu võõrkeele oskus 11 % kodakondsusega muulastest. Eesti kodakondsusega muulastest ei oska ühtegi võõrkeelt 53 % vastajatest. Muidugi ei ole Eesti kodakondsusega eestivenelaste võõrkeelte oskus parem üksnes viisavaba reisimisvõimaluse tõttu - neil on teiste mitte-eestlastega võrreldes ka kõrgem sotsiaalne staatus (kõrgem haridustase, parem töökoht koos suurema palgaga jne).

Võõrkeeltest domineerib nii eestlaste kui muulaste puhul kindlalt inglise keel. Inglise keeles suudab suhelda 41 % eestlastest ja 27 % mitte-eestlastest. Eestlaste inglise keele oskus jääb siiski veel alla eestlaste vene keele oskusele, mida üldjuhul saab käsitleda samuti võõrkeele oskusena. Vene keeles suudab hästi või keskmiselt suhelda 76 % eestlastest. Siia lisandub veel 21 % eestlastest, kes suudab oma hinnangul vene keeles veidi suhelda.

4. Keeleoskus igapäevases elus

Oluliseks mõjuriks eesti keele omandamisel on vajadus kasutada eesti keelt tööl. Uuringu andmetel on selline vajadus 61 %-l töötavatest mitte-eestlastest. Vene keele kasutamise vajadus on 86 % ja inglise keele kasutamise vajadus 18 % mitte-eestlastest. Töötavatest eestlastest kasutab igapäevases töös vene keelt 54 %, inglise keelt 28 % ja soome keelt 10 %. Saksa keele vajadus igapäevases töös on 7 % eestlastest. Siit kindlasti ka üks põhjus, miks eestlaste seas inglise keele oskus sedavõrd domineerib saksa keele oskuse suhtes.

Suhtlemine töökollektiivis

(%-s)

Millises keeles Te tavaliselt suhtlete oma töökaaslastega ?	Eestlased	Mitte-eestlased		
		Eesti kodanikud	Venemaa kodanikud	Kodakondsuseta
Ainult eesti keeles	53	6	...	...
Rohkem eesti kui vene keeles	23	12	2	...
Võrdselt eesti ja vene keeles	7	23	3	4
Rohkem vene kui eesti keeles	3	18	17	12
Ainult vene keeles	1	28	62	67
Rohkem mõnes muus keeles	...	...	1	...
Raske öelda	13	13	15	17
Kokku	100	100	100	100

Oluline järeldus, mida kinnitavad ka teised uuringud on see, et Eesti-vene segakollektiivides töötamine kujundab muulaste jaoks hea eelduse eesti keele omandamiseks. Antud uuring näitab, et Eesti kodakondsusega muulased töötavad teiste mitte-eestlastega võrreldes sagedamini eestikeelset suhtlemist eeldavates töökohtades. See võimaldab neil oma keeleoskust säilitada ja parandada ning ühtlasi muudab nad tööturul konkurentsivõimelisemaks. Seega, Eesti kodakondsuse on saanud ennekõike need Eestis elavad muulased, kes töötavad või on töötanud eestikeelsetes töökollektiivides. Kodakondsuseta muulased ja Vene kodanikud töötavad valdavalt kollektiivides, kus suheldakse peamiselt vene keeles. Nende jaoks on peamiseks võimaluseks oma keeleoskust arendada kasutades keelt olmetasandil. See võimalus tuleb kõne alla aga vaid juhul kui elatakse eestikeelses keskkonnas. Tööst tulenevad vajadused on ka kõige olulisemateks ajenditeks, miks muulased ise peavad vajalikuks eesti keelt õppida.

Põhjused eesti keele õppeks

(%-s)

Põhjus eesti keele õppimiseks (mitte-eestlaste hinnangud)	Väga oluline	Samuti oluline	Ei ole oluline
Vajadus seoses tööga	26	18	11
Võimaldab saada paremat tööd, kõrgemat palka	22	22	12
Tööl nõutakse eesti keele oskust	16	15	22
Võimaldab saada Eesti kodakondsust	15	19	22
Vaja keelt suhtlemiseks	12	23	21
Iga Eesti elanik peaks eesti keelt oskama	9	28	18
Tahan saada osa eesti rahva kultuurist	7	24	25
Meeldib eesti keel	5	18	31
Huvi eesti keeles avaldatu vastu	4	20	30

Eestivenelaste eesti keele õppimise kõige tugevamaks motiiviks on tööga seotud vajadused, sest nad tunnevad küllalt selgelt, et see loob tööalaselt paremaid võimalusi. Samas on tööandja nõudlikkus eesti keele oskuse suhtes vähene. Sellest annab tunnistust asjaolu, et mitte-eestlaste keeleoskust kontrollitakse harva. Vaid 12 % vastajatest väidab, et nende eesti keele oskust või kategooriaeksami tunnistust on tööandja kontrollinud. Keeleinspektori kontrolliga on kokku puutunud vaid 8 % mitte-eestlastest. Samal ajal on umbes viiendik tööl käivatest muulastest pidevas keelestressis, kartes et atestatsioonikomisjon, tööandja või keeleinspektor võib nende ebapiisavat eesti keele oskust kontrollida. Ülejäänud 80 % töötavatest muulastest eesti keele oskuse kontrollimist ei karda. Nendest 37 % oskavad keelt nõutaval määral, 34 % vastajatest töötavad seal, kus tööandja eesti keelt üldse ei nõua ja 9 % leiavad, et kuna inspektorid ei ole veel kedagi kontrollinud, siis ei ole ka neil midagi karta.

Eestlased, kes oskavad vene keelt piisavalt, on keeletolerantsed individuaalse suhtlemise tasandil. Nad lähevad kergesti üle venekeelsele suhtlemisele kui suhtlemispartner oskab eesti keelt halvasti. See ei tähenda siiski, et eestlased oleksid samavõrd sallivad vene keele suhtes ka Eesti riigi tasandil. Kui alternatiivina esitada vene keele võimalik pürgimine teiseks riigikeeleks eesti keele kõrval, tõrjuvad eestlased selle ühemõtteliselt. Venekeelse elanikkonna sooviks aga on, et vene keel oleks eesti keele kõrval teiseks ametlikuks riigikeeleks Eestis. Uuringud on näidanud, et see nõudmine on venekeelse kogukonna küllaltki üksmeelne hoiak, mis ei sõltu kodakondsusest, vanusest, haridusest või muudest sotsiaalset staatust iseloomustavatest tunnustest.

Olukorra näitlikustamiseks sobivad hästi eestlaste ja mitte-eestlaste hinnangud sellele, kas nendes Eesti piirkondades, kus vähemalt pooled püsielanikest on vähemusrahvusest, tuleks vene keele rolli suurendada või mitte. Järgnevas tabelis on näha, et eestlaste ja mitte-eestlaste hinnangud polariseeruvad selgelt kui küsimuse all on vene keele positsioonide tugevdamine Eesti riigis - see on enesestmõistetav eestivenelaste jaoks ja vastuvõetamatu

valdava enamiku eestlaste jaoks (seda isegi mõttelise eksperimendi puhul nendes piirkondades, kus rahvastiku koosseisus domineeriks mitte-eestlased).

Hinnangud vene keele tähenduse suurenemisele

Vähemusrahvuste keeles peaksid olema ...	Eestlased	Mitte-eestlased (%)		
		Eesti kodanikud	Venemaa kodanikud	Kodakondsuseta
Dokumendid – blanketid, juhendid jms. • Jah • Ei	29 66	85 12	93 4	88 8
Ametiasutuste sisemine asjaajamine • Jah • Ei	22 70	69 23	81 16	72 20
Tänavanimesildid, teeviidad, ametlikud teated jms. • Jah • Ei	19 76	73 22	91 8	76 22
Eraettevõtete nimesildid, reklaam, kuulutused • Jah • Ei	18 74	70 24	90 8	75 22

Eestlaste kompromissitu keelenõudlikkus ilmneb ka suhtumises läänest tulnud ärimeeste ja spetsialistide eesti keele oskusesse. 57 % eestlastest on seisukohal, et läänest siia tööle tulnud inimesed peaksid oskama tööalast eesti keelt võrdväärsetl Eestis elavate mitte-eestlastega. Ilmselt saab eestlaste ranget suhtumist käsitleda kui väikese, oma keele säilitanud rahva alateadlikku keelekaitset. Võib eeldada, et taoline range hoiak pehmeneb, kui paraneb kõigi Eesti elanike võõrkeelte oskus. Mitte-eestlaste suhtumine erineb eestlaste omast - ligi 2/3 neist arvab, et läänest Eestisse tööletulnud spetsialistid ei pea oskama tööalast eesti keelt võrdväärsetl Eestis elavate muulastega.

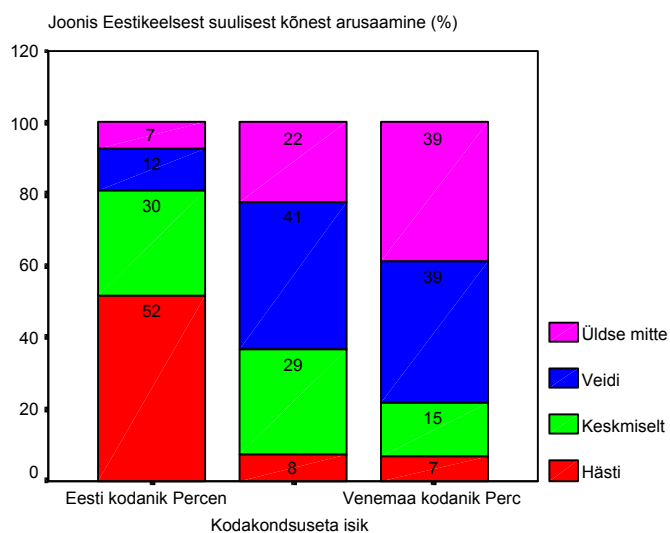

Eesti inimeste keelenõudlikkus

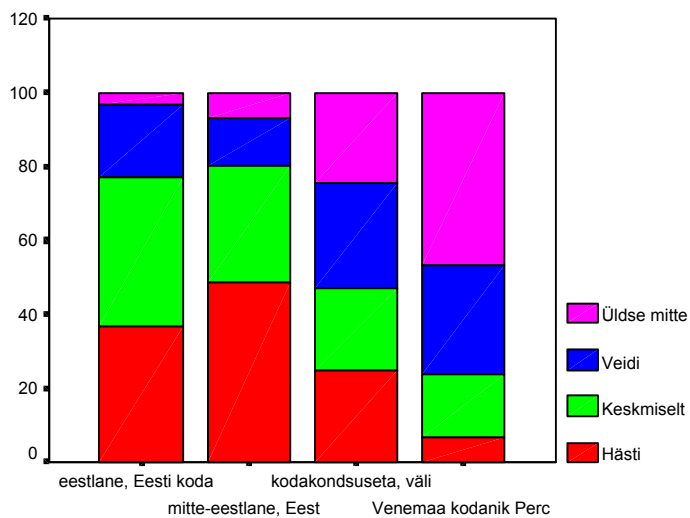
(%-s)

Töölase eesti keele oskuse nõudmine välismaalastelt	Eestlased	Mitte-eestlased		
		Eesti kodanikud	Venemaa kodanikud	Koda- kondsuseta
Jah, peaks oskama	57	34	20	25
Ei peaks oskama	30	55	70	60
Raske öelda	13	11	10	15
Kokku	100	100	100	100

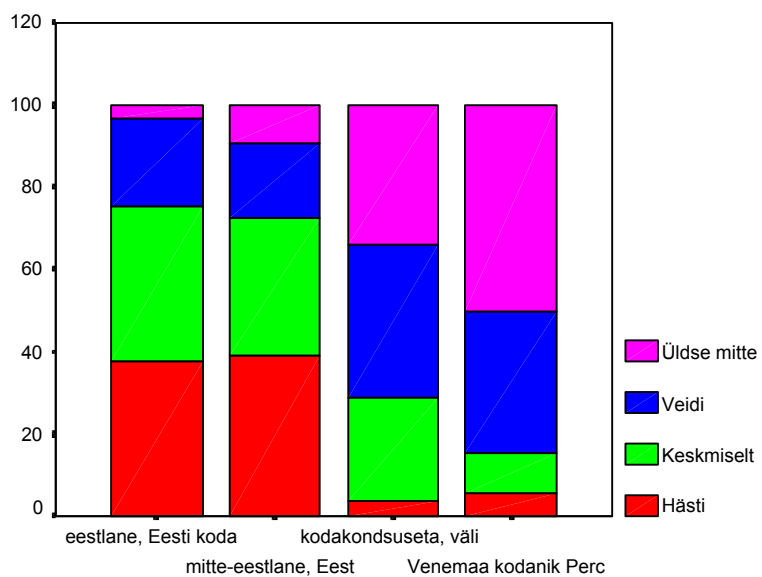
(võiks kaaluda järgmiste jooniste lülitamist teksti tabeli asemel, JK)

Joonis Lugesisoskus eesti keeles (%)

Joonis Suhtlemisoskus eesti keeles (%)

Joonis Kirjutamisoskus eesti keeles (%)

